

הרב תמיר גרנות פרשת נשא

'יפה את רעייתי כתרצה'

א. מיקומה של חנוכת המשכן בספר במדבר

בפרשתנו אנו מגיעים, לכאורה, אל סיום המהלך הארוך של בניין המשכן וחנוכתו; אולם, לאמיתו של דבר, רק בפרק ח', עם משיחת הלויים והכשרתם, נשמע את אקורד הסיום הסופי. לאחר מכן, בפרק ט', נקרא על פרשת הטמאים שלא השתתפו בהקרבן הפסח במועדו; בפרק י' יופיעו הוראות למסע המחנות, ומיד לאחר מכן מתוארת הנסיעה עצמה, כלומר עיקרו של ספר במדבר, העוסק במסע לקראת הכניסה לארץ. מכל מקום, עד שנגיע לפרקים אלו עדיין לא הושלם תהליך ההתארגנות, ובכללו - השלמת הקמת המשכן.

הסיפור על סיום הקמת המשכן, כפי שהוא לפנינו בפרשה, מעורר שני קשיים מרכזיים בנוגע לכתובת הכרוניקה של התורה וביחס למבנה שלה.

הקושי הראשון הוא שיבוצה של פרשייה העוסקת בהקמת המשכן בספר במדבר. חנוכת המשכן מתוארת בפרקים ח-י של ספר ויקרא; תחילה מתוארים שם ימי המילואים, ולאחר מכן מופיעה חנוכת המשכן עצמה. מדוע, אם כן, אנו קוראים כאן, בפרק ז' של ספר במדבר, פרשייה הפותחת במילים "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" והעוסקת במשיחת המשכן, במתנות הנשיאים למשכן ובקרבתויהם לכבוד הקמתו? האם סיפור זה אינו ראוי להכלל בסיפור חנוכת המשכן, המצוי בספר ויקרא?

הקושי השני נוגע לאי-סדר כרונולוגי בתורה, המופיע בספר במדבר. בכותרתו של ספר במדבר מצוין תאריך ביצוע מפקד בני ישראל:

באחד לחודש השני בשנה השנית...

(במדבר א:א).

תאריך חנוכת המשכן הוא, כנאמר בסוף שמות, באחד בניסן:

ביום החודש הראשון באחד לחודש תקים את משכן אהל מועד.

(שמות מ:א).

כלומר, הסיפור בפרשתנו, בפרק ז', העוסק במשיחת המשכן ובמתנות הנשיאים, התרחש במציאות לפני האירועים שהתרחשו בפרק א'. מהו פשר הדבר? מדוע המפקד לא

מתואר במקום הראוי לו על פי סדר האירועים, לאחר סיום סיפור הקמת המשכן?

אנו נשאיר שאלות אלה להזדמנות אחרת, ונתרכז בעיונו בסיפור קצר המצוי בראשית פרק ז' - סיפור הבאת העגלות על ידי הנשיאים. המפרשים לא ייחסו בדרך כלל חשיבות רבה לפרשה זו, אך נדמה שראוי להעניק לה תשומת לב גדולה יותר. כפי שנוכיח להלן, חז"ל הצביעו על חשיבותה העקרונית של פרשה זו.

בהמשך, נקשר את המסופר כאן לשתי פרשיות נוספות בספר במדבר, ונראה כי בריח תיכון אחד עובר ביניהן.

ב. 'קרבת העגלות'

כך מתארת התורה בפרק ז' את מתנות הנשיאים:

(א) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל פליו ואת המזבח ואת כל פליו וימשחם ויקדש אתם. (ב) ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטות הם העמדים על הפקדים. (ג) ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן. (ד) ויאמר ה' אל משה לאמר. (ה) קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים איש כפי עבדתו. (ו) ויקח משה את העגלות ואת הבקר ויתן אותם אל הלויים. (ז) את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם. (ח) ואת ארבע העגלות ואת שמונת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד איתמר בן אהרן הכהן. (ט) ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו.

בפרשה קצרה זו יש מתח בין הרישא לבין הסיפא:

פסוקים ב' ו ג' עוסקים בהבאת הקרבנות על ידי הנשיאים, כפי שניתן לראות מן המילים "ויקריבו", "ויביאו את קרבנם" וכן "ויקריבו אותם לפני המשכן"; לעומת זאת, בפסוקים ד'-ט' משתנה לפתע הנושא המרכזי, והפרשה עוסקת בעגלות ובבקר אותם הביאו הנשיאים ובהכללתם בנהלי המסע והמשא הקבועים של המשכן, ולא בקרבנות עצמם. רק לאחר מכן, בפסוקים יב'-פז', חוזרת התורה לעסוק בקרבנות הנשיאים, ושם היא מפרטת אותם.

מתח זה מעורר שאלה: האם הנשיאים התכוונו להביא את הקרבנות בלבד, ומטרת העגלות היא נשיאתם, ורק בדיעבד הן משמשות למשא, או שמא הנשיאים התכוונו להביא את העגלות כדי שישתמשו בהן למשא המשכן, בנוסף לקרבנות ובלי קשר אליהם?

1 קדמוניו עסקו, כמובן, בבעיות אלה; דבריהם מצויים בעיקר בתחילת ספר במדבר, בתחילת פרק ז', ובתחילת פרק מ' של ספר שמות.

חשיבות רבה למעשה הנדבה של הנשיאים; עיון בדבריהם יענה על שאלתנו.

ג. "יפה את רעיתי כתרצה - כשאת רוצה"

פירוש חז"ל לפרשייה

הרעיה בשיר השירים היא, כידוע על פי מדרשי חז"ל, כנסת ישראל. יופייה של כנסת ישראל נמשל בשיר השירים ל"תרצה" (ו:ד); פסוק זה נדרש בכמה אופנים, ואנו נביא כאן את הדרשה הקשורה לענייננו. לפי דרשה זו, 'כתרצה' הוא נוטריקון של 'כשאת רוצה':

ב ד"א 'יפה את רעיתי כתרצה' - 'כשאת רוצה'. כד את בעיני, לית את צריכה בעייה מכלום מילף מכלום ('כשאת רוצה - אין את צריכה לשאול דבר או לבקש דבר'), מי אמר להם להביא עגלות ובקר לטעון המשכן, לא מהן ובהן הביאו אותן, הה"ד (במדבר ז') וביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב, (כנגד ששה רקיעים, ולא שבעה הם, א"ר אבון הן דמלכא שרי טמיקון, שש כנגד שש ארצות, ארץ, ארץ, ארץ, אדמה, גיא, ציה, נשיה, תבל, וכתוב (תהלים ט) והוא ישפוט תבל בצדק, ו' כנגד ו' ערכי משנה, שש כנגד ששת ימי בראשית, ו' כנגד ו' אמהות, שרה רבקה רחל לאה זלפה בלהה, צב דומות לקוליינו, צב מצויינות, צב מטוכסות, צב שצבא הלויים עומדים עליהם, תני בשם נחמיה כמין קמרוטין היו שלא יהיו כלי שרת מתבקעין, ושני עשר בקר כנגד שנים עשר נשיאים).

'עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד' - מלמד שלא לקחום בדמים, אלא זה הביא שור וזה הביא שור זה הביא עגלה וזה הביא עגלה.

'ויקריבו אותם לפני המשכן' - מלמד שמסרום לציבור.

'ויאמר ה' אל משה לאמר' - מהו לאמר, אמר לו הקב"ה צא ואמור להם דברי שבח ונחמות. א"ר הושעיא אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו כבר הייתי צריך לסבול בו את עולמי והבאתם לי.

באותה שעה נתיירא משה, אמר בלבו 'תאמר רוח הקדש נסתלקה ממני ושרת על הנשיאים, או שמא נביא אחד עמד וחדש את ההלכה'. אמר לו הקב"ה 'משה, אילו להם הייתי אומר שיביאו, הייתי אומר לך שתאמר להם, אלא 'קח מאתם והיו' (במדבר ז:ה), מהו 'קח מאתם' - מאתם היו הדברים...". (שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ו ד"ה א [ד] יפה)

על פי חז"ל, מתנת הנשיאים גרמה למשה רבינו קושי: עד כה, כל המצוות וההלכות ניתנו על ידי ה'; נתינת העגלות שהנשיאים הביאו בשביל נשיאת המשכן יוצרת סיטואציה תקדימית: הנשיאים מנסים ליצור הלכה חדשה, שאין לה מקור בציווי של ה'.

הרמב"ן התלבט בין שתי האפשרויות :

ויתכן שנפרש 'ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב' - שש עגלות גדולות נושאות קרבנותיהם, 'ושנים עשר בקר' - מושכים העגלות. והנה, הביאו העגלות מלאות והבקר לפני המשכן, והשם צוה את משה קח מאתם - הכל, והיו העגלות והבקר שאינם לקרבן לעבוד את עבודת אהל מועד, ואחר כך לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל העגלות ויקריבו אותם לפני המשכן, כי היו חושבים להקריב הכל בו ביום אחר שהורשו להקריבם לו, והשם צוה (פסוק יא) 'נשיא אחד ליום יקריבו', ולכן לא הוצרך לומר עתה 'קח מאתם'.

על פי פירוש זה, מטרתם העיקרית של הנשיאים הייתה הבאת הקרבנות, והעגלות נלקחו רק כדי לשים עליהן את הקרבנות. העגלות נשארו מיותרות, ולכן ה' הורה למשה לייעד אותם לנשיאת המשכן. לפי גישה זו, המילים 'ויביאו את קרבנם' מתייחסות לקרבנות שעל העגלות, ולא לעגלות עצמן.

אולם, הרמב"ן חש במתח שבפרשייה, ולכן הוא הציע פירוש אחר:

'ויקריבו נשיאי ישראל וגו' וביאו את קרבנם לפני ה' - בעבור היות העגלות לצורך הקרבנות יקראו קרבן, וכן 'ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב' (להלן לא נ) - קרבן לבדק הבית. והנה, חשבו הנשיאים שלא ייתכן שישאו הלויים על כתף קרשי המשכן והאדנים, שהם כבדות מאד, והביאו מעצמן עגלות, שכן דרך כל נושאי בתי המלכים והיכלי האלהים לשאת אותם בעגלות.

בפירושו השני הרמב"ן מציע כי העגלות הן מתנה לפני עצמן, ולפי פירוש זה המילים 'ויביאו את קרבנם' מתייחסות לעגלות. אפשר לחדד את דבריו ולפרש כי התורה נקטה בלשון 'קרבן' כיוון שיש כאן 'הקדש' של העגלות לצורך עבודה, ולא רק מפני שהן נושאות את הקרבנות.

בעוד מתנת הקרבנות היא מובנת מאליה, יש לשאול מדוע רצו הנשיאים - על פי הפירוש השני של הרמב"ן - לתת כמתנה את העגלות; מה הייתה מטרתם בהבאת העגלות?

הרמב"ן מציע לכך שני הסברים: מפני כבודו של המשכן - 'שכן דרך מלכים לשאת כבודתם בעגלות' ומפני משקלו הרב - 'שהם כבדות מאוד'.

שני ההסברים מתקבלים על הדעת, אך במישור עקרוני יותר, היוזמה טעונה בירור: כיצד חשבו הנשיאים להביא עגלות למשא, לאחר שה' הפקיד את משא המשכן בידי הלויים והורה להם על משא בכתף? הציווי הקודם על נשיאת המשכן בכתף מעמיד בשאלה את הלגיטימיות של מתנת הנשיאים. כפי שרמזתי קודם, חז"ל הרגישו בחידוש שיש בפרשייה זו, והם העניקו - במדרש לשיר השירים -

יתר על כן: לעולם אין להבין מדרש מתוך הקשרו המקומי בלבד, שכן חז"ל עוסקים במדרשיהם ברעיונות, נקודות ולקחים הנלמדים גם ממקומות אחרים; לעניות דעתי, במקרה שלנו ראו חז"ל בפרשה זו מעין מבוא לשתי פרשיות אחרות בספר במדבר - פרשת פסח שני ופרשת בנות צלפחד. מהי הזיקה בין הפרשיות הללו? כדי להשיב על כך, נעיין בשתי הפרשיות הנוספות.

ד. שני סיפורים ועניין אחד

פרשיות פסח שני ובנות צלפחד והדמיון ביניהן

במדבר פרק ט	במדבר פרק כז
(ד) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח... (ו) וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנַפְשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפְנֵי אֶהֱרֹן בַּיּוֹם הַהוּא.	(א) וּתְקַרְבְּנָה בְּנוֹת צֶלְפַּחַד יִשְׂרָאֵל לְעֵשֶׂת הַפֶּסַח בְּנוֹת חֹפְרֵי בְּנוֹ גִלְעָד בְּנוֹ מְכִיר בְּנוֹ מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בְּנוֹ יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מִחֻלָּה נָעָה וְחֻלָּה וּמִלֶּכֶה וְתִרְצָה. (ב) וַתַּעֲמְדֵנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפְנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֱהֵל מוֹעֵד לֵאמֹר.
(ז) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הַהֵמָּה אֵלֵינוּ אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנַפְשׁ אָדָם לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרֵב אֶת קִרְבָּנוּ ה' בְּמַעַדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.	(ג) אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קָרַח כִּי בָחֲטְאוּ מֵת וּבָנָיִם לֹא הָיוּ לוֹ.
(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מֵה יְצִיָּה ה' לָכֶם.	(ד) לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בְּנוֹ תָנָה לָנוּ אַחֲזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אָבִינוּ.
(ט) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.	(ה) וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפַּטָּן לִפְנֵי ה'.
(י) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טְמֵא לְנַפְשׁ....	(ו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.

משה רבנו אינו מכיר דינמיקה כזו של יצירת הלכה. האם מדובר כאן בהתפתחות לגיטימית? האם הוא יכול לקבל את המתנה? חז"ל חידדו מאוד את הדילמה של משה, כאשר הם שמו בליבו את ההרהורים הבאים:

'תאמר רוח הקדש נסתלקה ממני ושרת על הנשיאים, או שמא נביא אחד עמד וחדש את ההלכה.'

ללא רוח הקדש או נביא, לא ניתן, על פי תפיסתו הקמאית של משה, לקבל את המתנה ולהכיר בה כלגיטימית; תורה יכולה להתקבל רק בהתגלות. אולם, הקב"ה מגלה למשה כי הוא טועה, וחז"ל דורשים את הפסוקים כתשובתו של ה': "קח מאתם" - מאתם היו הדברים'. המילה "מאתם" נראית לחז"ל כמילה מיותרת, לכאורה, ולכן הם דורשים כי החידוש הגלום בה הוא שניתן לקחת את המתנה על אף שהנשיאים הביאו אותה ביוזמתם וברצונם, ולא מכוח ציווי של ה'. בכך חורז המדרש את ראשיתו לסופו: 'כשאת רוצה - אין את צריכה לשאול דבר או לבקש דבר'; כלומר, נדבת ליבם של ישראל ורצונם הטוב הוא יופיים ושבחם.

לא זו בלבד שאתערותא דלתתא כזו מקבלת, אלא היא אף הופכת להיות חלק מן התורה - נוהל המסע נקבע מחדש ומתעדכן, מפני שיש כעת עגלות המסייעות לנשיאת המשכן. יתר על כן - על פי חז"ל, הקב"ה מרעיף על הנשיאים שבחים מופלגים; המשכן נמשל לעולם כולו, כמעין מיקרוקוסמוס, ונשיאת המשכן היא כסיוע לקב"ה, שכביכול נושא את העולם על כתפיו. על ידי השתתפות הנשיאים במסע ה'מיקרוקוסמוס', קטן כביכול הסבל שבנשיאת העולם.

פירוש חז"ל ופשט הפסוקים

האם פירוש חז"ל מתאים לפשט הפסוקים?

כמו במקומות אחרים, גם כאן יש להיזהר ממתן תשובה פשטנית לשאלה זו.

מצד אחד, בוודאי שהרהוריו של משה לא כתובים בפסוקים, וגם הדילמה אותם חז"ל מציגים אינה מפורשת. מצד שני, מדרש חז"ל מבוסס על הפער שקיים בפסוקים בין המילים "ויקריבו את קרבנם לפני המשכן" (סוף פסוק ג') לבין המילים העוקבות "ויאמר ה' אל משה לאמור" (פסוק ד): "אחרי שהכתוב סיפר כי הנשיאים הביאו קרבנות, היינו מצפים כי הוא ימשיך בתיאור הקרבת הקרבנות; אולם, חלף זאת יש מעין קפיצה בסיפור - דיבור של ה' אל משה ללא כל פנייה של משה. חז"ל חשו צורך להשלים את הפער בסיפור: אם דיבור של משה אין כאן - הרהור יש כאן; אמנם הרהור איננו מפורש בתורה שבכתב, אך ניתן להשלימו בתורה שבעל פה. סיוע נוסף לדברי חז"ל הוא הלשון הנדירה יחסית "ויאמר ה' אל משה", המחליפה את הביטוי השכיח יותר "וידבר ה' אל משה"; חז"ל מבינים שלשון "ויאמר" היא צורת ביטוי עדינה יותר:

מפני שמשה נתיירא, יש לענות לו בלשון רכה.

ה. בשני המקרים אדם נוסף נמצא עם משה - אהרון בפרשת פסח שני, ואלעזר בפרשת בנות צלפחד (שהתרחשה לאחר מות אהרון).

ו. בשתי הפרשיות הקב"ה נעתר לבקשת הפונים - בפרשת הטמאים נתחדשה מצוות פסח שני, ובפרשת בנות צלפחד ה' הצדיק את תביעתן.³

הזיקה הספרותית והעניינית הבולטת שבין שתי הפרשיות מראה כי עניינן אחד: התורה רואה בעין יפה יוזמה בעלת מגמה חיובית, גם כאשר היא לכאורה מבקשת לפעול באין חוק או בהתנגדות לחוק קיים, בתנאי שהפנייה נעשית בצניעות הנכונים.

חידוש הלכות על ידי בני אדם

כעת ניתן להציב את השאלה המרכזית המתעוררת מתוך דברינו: אם אכן צדקו טענות העותרים, מדוע ה' לא ציווה על כך את משה קודם לכן, לפני העתירה? מדוע היה צורך בבקשה מיוחדת כדי שה' יורה הלכות 'אמיתיות' בלאו הכי? רש"י, בפרשת בנות צלפחד (במדבר ט:ז), עונה על כך את התשובה הקלאסית:

"ראויה הייתה פרשה זו להאמר ע"י משה, כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות ע"י זכאי"⁴.

כלומר, באופן מהותי המצווה אכן הייתה יכולה להיאמר קודם לכן, אלא שהקב"ה רצה לזכות צדיקים בכך שהמצווה תקרא על שמם.

לפי עניות דעתי, ניתן להבין את העניין באופן שונה, על בסיס דברי חז"ל הנ"ל במדרש שיר השירים בנוגע למתנות הנשיאים. חז"ל שם קבעו בחריפות כי

כאשר את רוצה (כנסת ישראל), אין את צריכה לשאול או ללמוד מכלום (או מאדם).

כלומר, היוזמה האנושית הראויה והמשובחת, הנעשית לשם שמים, במידה שהיא מתקבלת בצניעות המתאימים, יכולה להפוך להיות גופי תורה ממש; בניגוד לדעתו של משה, כי יש צורך ברוח הקודש או בנבואה, ה' אומר לו כי "מהם ובהם היו הדברים": יש בכוחם של בני אדם לחדש חידושי תורה, במובן הקונקרטי ביותר.

כך בדיוק הוא המצב בפרשיות פסח שני ובנות צלפחד. התורה מלמדת אותנו בפרשיות אלו מסלול חדש לחקיקת וקביעת מצוות והלכות: מקור החוק, במובן המהותי, איננו ציווי מוקדם, אלא הדרישה האנושית; אמנם - וכבר אמרנו זאת לעיל - אין די בדרישה כזו: היא צריכה לעבור את הביקורת הממסדית (משה ואהרון או משה ואלעזר), ולעלות לפני ה', אך כאשר הבקשה מתקבלת ומאושרת,

הנושאים הלכתיים הנידונים בשתי פרשיות אלה רחוקים מאוד אחד מן השני: פרשיית פסח שני (במדבר ט') עוסקת ברצונם של קבוצת טמאים להשתתף בקרבן הפסח של כלל ישראל, והפתרון הניתן להם הוא 'מועד ב' לפסח; פרשיית בנות צלפחד (במדבר כז') עוסקת ברצונן של בנות צלפחד לקבל נחלה כדי להקים את שם אביהן המנוח על נחלה בארץ ישראל.

אולם, ההבדל שבין הנושאים אסור שיטשטש את הדמיון הרב שבין הפרשיות, הקיים הן בתבנית שלהן והן בעקרון העומד בבסיסן:

א. בשתי הפרשיות קיימת העלאה של מצוקה אישית הנובעת מבעיה הלכתית - הרצון של הטמאים להשתתף בקרבן הפסח אינו יכול להתממש מפני שהקב"ה אסר על טמא להקריב את קרבן הפסח, והרצון של הבנות להקים שם לאביהם אינו יכול להתממש מפני שדיני הירושה הידועים עד אז הכירו רק בירושת גברים.

ב. מגמת הפנייה בשני המקרים איננה אינטרסנטית, אלא ערכית: הקרבת קרבן והקמת שם למת (בדומה למצוות ייבום) הם מעשים רצויים על פי ההלכה, אך במקרים של הטמאים ושל בנות צלפחד התעוררו קשיים בקיום דינים אלו, בשל בעיות מיוחדות.

ג. בשני המקרים בולט הרצון של העותרים להיות חלק מכלל העם, ולא להדחק לשוליים: הטמאים שואלים "למה נגרע" מתוך שאר העם בהקרבת קרבן ה', והבנות שואלות "למה יגרע" שם אביהן בין נוחלי הנחלות. הדמיון בולט גם בביטויים "בתוך בני ישראל" ו"בתוך אחי אבינו".

ד. בשני הסיפורים משה היה יכול לדחות את הפנייה בטענה הפשוטה שאין לבקשה בסיס בחוק: אם ה' לא הציע פתרון - אין פתרון. יתר על כן: משה היה יכול אף לתמוה על החוצפה בעצם הדרישה לחוקק חוק 'לגופו של אדם' (אד-הומינם), ולנוזף בפונים על הטענה המובלעת בפנייה כי החוק הקיים, שניתן על ידי הקב"ה, איננו מושלם. אולם, משה רבנו, העניו מכל אדם, אינו נוהג כך. ברגישותו הרבה הוא מבין שיש לדון גם במקרים היוצאים מן הכלל, בתנאי, כמובן, שמניעי הפונים הם טהורים (כמו שהראנו בסעיף הקודם). במקרה של קרבן הפסח, משה אומר לטמאים "עמדו ואשמעה מה יצווה ה' לכם", ובדומה לכך במקרה של בנות צלפחד נאמר "ויקרב משה את משפטן לפני ה'".²

2 אמנם, קיים הבדל מסויים בין שני המקרים. במקרה של קרבן הפסח יש צורך בצו חדש של ה', כיון שהפונים לא יכולים לקיים את המצווה על פי ההלכה הקיימת. לעומת זאת, במקרה של בנות צלפחד אין צורך בקביעת הלכה חדשה, אלא בפסיקה משפטית ביחס להלכה הקיימת (האם בנות יכולות לרשת). ואכן, לשון "הקרבה", שנאמרה במקרה של בנות צלפחד, מצויה במקרים נוספים בהם דרושה הכרעה משפטית: "והדבר אשר יקשה מכם תקריבו אליי ושמעתי" (דברים א:ז), וכן "ונקרב בעל הבית אל האלקים (שמות כב:ז).

3 ראה הערה 2.

4 ובאופן דומה הסביר גם בעניין הטמאים, ראו שם על אתר.

הלכה בפני רבם מבלי להוועץ בו; ואולם, אין בכך כדי לבטל את האמירה העקרונית "קח מאיתם - מאיתם היו הדברים".

יפיה של כנסת ישראל מתגלה ברצונה הטוב וביוזמותיה: "יפה את רעיתי כתרצה - כשאת רוצה"; משעה שנתקבלו דבריהם, חשובים ומרוצים הם כדברי ה' ממש.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ו *
* עורך: אייל קסנר *

* בית המדרש הוירטואלי שלידי ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואר: office@etzion.org.il *

היא קרויה על שמם של יוזמיה לא רק כמחווה נאה, אלא באופן מהותי - הם אלה שחידשו אותה.

על פי דברינו יש לשאול: מה היה קורה אילו לא הפנייה? האם בסופו של דבר התורה לא הייתה מצווה על פסח שני או מורה כי בנות יכולות לרשת?

דומני, כי התשובה באופן עקרוני היא כי ללא הפנייה מלתתא של הדורשים מבני ישראל התורה אכן לא הייתה מחדשת דינים אלו, והעלאת המצוקה והדרישה מהווים את הבסיס לחוק החדש. ניתן לאשש קביעה זו בטענות הלכתיות: ראשית, פסח שני הוא חידוש גדול, כיון שאין עוד מצווה שיש לה 'מועד ב'". יתרה מכך: כלל נקוט הוא בדינו כי "אונס - רחמנא פטריה", ולכן נראה סביר לקבוע כי מי שהיה טמא בזמן הקרבת הפסח - לא יוכל לקיים את המצווה. אולם, הפנייה מצד הטמאים שינתה לגמרי את המצב: הפונים הכירו בעובדה כי קרבן הפסח הוא קרבן ברית, והעדרם ממעמד הקרבת הקרבן, על אף שהוא מוצדק פורמאלית, מוציא אותם על פי תודעתם והרגשתם מחוץ לכלל ישראל; ה' הכיר בצדקת הבקשה, וחידש את פסח שני.

הדברים נכונים גם לגבי דין ירושת הבנות: ייתכן כי אילו לא הייתה עולה מצוקתן ורצונן של בנות צלפחד לנחול, לא היה צורך בחוק; הרצון הכן שלהן הוא המקור המהותי לחידושו של החוק החדש.

ה. תורה שבעל פה בכלל תורה שבכתב

אנו נמצאים בימי מתן תורה. לדברינו יש השפעה מרחיקת לכת בנוגע להבנת מהותה של התורה. אנו רגילים לחשוב על התורה שבכתב כמערכת חתומה וסגורה - תר"ג מצוות שניתנו למשה רבנו בסיני, מבראשית עד "לעיני כל ישראל". לאחר שנחתמה התורה שבכתב מתחילה יצירתה של התורה שבעל פה, שמצד אחד יונקת מזו שבכתב, אך מצד שני מתחדשת ומכוונת על ידי הדרישה האנושית לדבר ה', מצוקות האדם ויוזמותיו, והבעיות החדשות העולות במציאות המשתנה. התורה שבעל פה היא לכאורה רובד מובחן, שונה, מזו שבכתב.

בפרשיות בהן עסקנו בעיון זה - פרשת העגלות, פרשת פסח שני ופרשת בנות צלפחד - מצאנו יסודות של תורה שבעל פה המשוקעים בתוך תורה שבכתב. התורה לכאורה כבר כתובה וחתומה, אך בעקבות יוזמות אנושיות היא משתנה, ובקשות של אנשים שונים הופכות להיות אותיות של תורה. התמונה המקובלת של תורה שבכתב כעולם סגור וחתום, והתורה שבעל פה כעולם אחר, הבנוי בקומה נפרדת - מיטשטשת בפרשיות אלו: יש 'תורה שבעל פה' שהיא חלק מתורת משה שבכתב; תורת אדם שהיא תורת ה'!

דומני שזהו המסר של הפרשות הללו: דבר ה' אינו נחתם לעולם; תורת ה' היא אינסופית, לכן היא יכולה להתחדש בכל שעה. כמובן, יש לחידוש כללים ומוסדות, ובלעדיהם יכולה להתרחש טעות - כפי שאירע לנדב ואביהו, שהורו